QARABAĞIN FLORA BİOMÜXTƏLİFLİYİ VƏ ƏRAZİNİN MÜASİR VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

Nuray Qədirova

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin Dendrologiya İnstitutu, qedirovanuray@gmail.com

İşğaldan əvvəl Arazboyu, Bəsitçay və Qaragöl dövlət təbiət qoruqlarında, Laçın, Qubadlı və Daşaltı təbiət yasaqlıqlarında Azərbaycan Respublikasının "Qırmızı kitab"ına daxil edilmiş 69 növ təbii halda yayılmışdı. Azərbaycanın 7 növ endem bitkisinə *(Qarabağ zanbağı, Qarabağ güləvəri, Zəngilan gəvəni, sağsağan gülxətmisi, Şuşa vələsi, Şuşa xaşası, Şuşa gəvəni)* Qarabağ ərazisində rast gəlinirdi. Tədqiqat işində Qarabağ ərazisinin torpaq-bitki örtüyü təhlil edilmiş, bir çox ədəbiyyat materiallarından və tərəfimizdən aparılan araşdırmaların nəticələrindən istifadə olunmuşdur.

Tədqiqatlar göstərir ki, vaxtilə bu ərazilərdə yayılmış *Şərq çinarı, qırmızı palıd, yunan qozu, dağdağan* kimi relikt növlərlə yanaşı, *adi nar, meşə üzümü, Buasse armudu, meşə gilası, söyüdyarpaq armud, Zəngilan gəvəni* və *səhləbin* bir necə növü, *Qarabağ laləsi və sağsağan gülxətmisi* kimi nadir növlər məhvolma təhlükəsi altındadır.

Qarabağda xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərində, xüsusən Bəsitçay Dövlət Təbiət qoruğunda, *Xarıbülbüllə* yanaşı, *Şərq çinarı, əkin şabalıdı, Şuşa vələsi, vələsyarpaq azat, giləmeyvəli qaraçöhrə* və digər nadir ağac növləri qorunurdu.

Aparılmış tədqiqat işində Qarabağ ərazisində nəsli kəsilməkdə olan nadir ağac kol bitkiləri təhlil edilmiş, məlum olmuşdur ki, ərazidə 26 növ nəsli kəsilməkdə olan nadir ağac və kol bitkisinə rast gəlinir. Həmin növlər əsasən Murovdağ, Ağdərə, Daşaltı, Xosrov, İsaxan, Oxçuçay, Xanbulaq, Bərgüşadçay və s. ərazilərində təbii halda yayılmışdır.

Cədvəl. Qarabağ ərazisinin nadir və nəsli kəsilməkdə olan ağac və kol bitkiləri

№	Növün latınca adı	Azərbaycanca	Statusu	Yayıldığı ərazi
1	*Pinus kochiana* Klotzech ex K.Koch	Kox şamı	Nadir bitkidir NT	Murovdağ, Ağdərə
2	*Ilex hyrcana* Pojark	Hirkan pirkalı	Relikt bitkidir CR AIab	Qarabağ və Daşaltı meşələri
3	*Corylus colurna* L.	Ayı fındığı	Nadir, relikt bitkidir CR AI ab;Bıb(ı,ııı,ıv)	Xocavənd-İşxan çayı hövzəsi, Qarabağ-Xoros çayı
4	*Thelycrania iberica* (Woronow) Pojark	Gürcü qaramurdarçası	Nadir bitkidir NT	Xosrov və Şikixoq qoruqlarında
5	*Cytisus cauccasicus* Grossh	Qafqaz nəfəsotu	Nadir bitkidir CR B1ab(ı,ıı,ııı)+2ab(ı,ıı,ııı)	Qarabağ-Xanbulaq
6	*Castanea sativa* Mill	Adi şabalıd	Nadir, relikt bitkidir VU A2c+3cd	Qarabağ
7	*Astragalus euoplus* (Barneby) Barneby	Tikanlı gəvən	Nadir bitkidir VU-A2c+3cd	Zəngilan-Oxçuçay
8	*Astragalus lussiae* Rzazade	Lusiya gəvəni	Nadir bitkidir VUA2+3 cd	Zəngilan-Oxçuçay
9	*Cytisus caucacasicus* Grossh.	Qafqaz nəfəsotu	Nadir bitkidir CRB1ab (ı,ıı,ııı)+2ab(ı,ıı,ııı)	Qarabağ-Xanbulaq
10	*Castanea sativa* Mill	Adi sabalıd	Nadir, relikt bitkidir VU A2c+3cd	Qarabağ

11	*Quercus araxina* (Taurtv.) Grossh	Araz palıdı	Nadir bitkidir CR A1ab;B1bc(*ııı*,ıv)	Zəngilan-Bərgüşadçay
12	*Ficus carica* L.	Adi əncir	Nadir və relikt bitkidir NT	Qarabağ
13	*Ficus hyrcana* A.Grossh	Hirkan ənciri	Endem bitkidir NT	Qarabağ
14	*Syringa persica* L.	İran yasəməni	Nadir bitkidir CR B1ab (ı,ıı,ııı,ıv)	Zəngilan-Mülk, Daştun və Hadrut
15	*Platanus orientalis* L.	Şərq çinarı	Nadir, relikt bitkidir EN A1ad;B2b(ı,ıv)	Zəngilan-Bəsitçay, Qarabağ
16	*Pyrus elata* Rubiz	Hündür armud	Nadir bitkidir VU D2	Zəngilan
17	*Pyrus zangezura* Maleev	Zəngəzur armudu	Nadir bitkidir CRA-2abc;C1	Qarabağ
18	*Pyrus complexa* Rubtz	Qarışıq armud	Nadir bitkidir NT	Zəngilan-Mülk, Daştun və Xocavənd
19	*Rosa sachokiana* P.Jarosch	Saxokiyan itburnu	Nadir bitkidir VU D2	Qarabağ
20	*Rosa zangezura* P.Jarosch	Zəngəzur itburnu	Nadir bitkidir NT	Cəbrayıl
21	*Padus avium* Mill	Adi meşə gilası	Nadir və nəsli kəsilməkdə olan bitkidir CR A2abc; C1	Laçın, Ağdərə
22	*Pyracantha coccinea* M.Roem	Qırmızı ölməzkol	Nadir bitkidir VUB2 ab(ı,ııı)	Qarabağ
23	*Salix aegyptiaca* L.	Misir söyüdü	Nadir bitkidir NT VU D2	Qarabağ
24	*Acer trautvetteri* Medw	Trautvetter ağcaqayını	Nadir bitkidir VU D2	Qarabağ
25	*Myriacaria squamosa* Desv	Qabıqlıçay yovşanı	Nadir bitkidir NT	Qarabağ, Ağdam
26	*Zelkova hyrcana* Grossh.& Jarm	Vələsyarpaq azat	Nadir bitkidir VU B1 ab(ı,ıı,ııı)+2ab(ııı)	Qarabağ